

ДОКТРИНА МЕДИЧНОГО ПРАВА

<https://doi.org/10.25040/medicallaw2018.02.009>

УДК 346.14:61-057.15

ГАРАСИМЧУК НАЗАР АНДРІЙОВИЧ

*студент юридичного факультету Львівського національного
університету імені Івана Франка*

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ, ЯКІ ПРОВАДЯТЬ ГОСПОДАРСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ З МЕДИЧНОЇ ПРАКТИКИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я*

Досліджено правовий статус суб'єктів господарювання, які провадять господарську діяльність з медичної практики у сфері охорони здоров'я. Детально висвітлено порядок набуття і припинення статусу такого суб'єкта господарювання. Проаналізовано не лише права та обов'язки зазначених суб'єктів, а й види юридичної відповідальності, яка настає за невиконання чи неналежне їх виконання.

* Стаття підготована в межах проекту Правова-дослідницька група з медичного права на тему «Альфа та Омега» реформи у сфері охорони здоров'я: погляд студентства». Науковий куратор – Д. Й. Клапатий.

Ключові слова: правовий статус, медична практика, суб'єкти господарювання, ліцензування, заклади охорони здоров'я, фізичні особи – підприємці.

Обраний нашою державою європейський вектор розвитку вимагає поступового узгодження вітчизняного законодавства з правом Європейського Союзу. Перед вітчизняним законодавцем постало завдання реформування застарілої системи правового регулювання, успадкованої ще від радянських часів. Чи не найактуальнішою серед реформ є перебудова системи охорони здоров'я з урахуванням реалій сьогодення, того, хто саме провадить діяльність з медичної практики у сфері охорони здоров'я, який правовий статус цих осіб та яка якість медичних послуг, що надаються ними. Окреслену проблематику досліджували О. В. Баєва, В. Д. Волков, З. С. Гладун, Л. М. Дешко, Д. Й. Клапатий, Л. І. Куш, В. М. Пашков, А. В. Симонян та ін. Однак зі зміною законодавства України постає потреба перегляду доктринальних досліджень та аналізу сучасних тенденцій, реалій правового статусу суб'єкта господарювання з медичної практики у сфері охорони здоров'я.

Водночас про актуальність цього питання свідчать результати опитування громадян, проведеного соціологічною групою «Рейтинг» у листопаді-грудні 2017 р. Так, 43% опитаних зазначили, що за останні два роки загальна якість державних медичних послуг у країні погіршилася. Лише 11% побачили поліпшення, 38% вважають, що якість державних медичних послуг не змінилася, 8% не змогли відповісти [1, с. 3]. Таке становище зумовлене низкою причин, однією з яких є недосконалість правового регулювання статусу суб'єктів медичної практики, їхніх прав, обов'язків і відповідальності. Саме тому метою цієї статті визначено аналіз правових аспектів регулювання суб'єктів господарської діяльності сфери медичної практики за сучасних умов і вироблення практичних рекомендацій щодо удосконалення чинного законодавства України з цього питання.

Правову основу діяльності суб'єктів медичної практики становить комплекс нормативно-правих актів, які умовно можна поділити на загальні та спеціальні. До загальних належать Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України та ін., до спеціальних – Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності», Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з медичної практики» та ін.

Чітко сформульованого визначення суб'єкта господарювання, який провадить господарську діяльність з медичної практики у сфері охорони здоров'я, у чинному законодавстві немає. Опосередковано визначити це поняття можна з дефініції терміна «медична допомога», закріпленої у ч. 1 ст. 33 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [2, с. 33], де зазначено, що медична допомога надається відповідно до медичних показань професійно підготовленими медичними працівниками,

які перебувають у трудових відносинах із закладами охорони здоров'я, що забезпечують надання медичної допомоги згідно з одержаною відповідно до закону ліцензією, та фізичними особами – підприємцями, які зареєстровані та одержали відповідну ліцензію в установленому законом порядку і можуть перебувати з цими закладами у цивільно-правових відносинах. Також частково це питання висвітлене в п. 4 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з медичної практики» [3, с. 4]: господарська діяльність з медичної практики – вид господарської діяльності у сфері охорони здоров'я, який провадиться закладами охорони здоров'я та фізичними особами – підприємцями з метою надання медичної допомоги та медичного обслуговування на підставі ліцензії.

Доктринальні джерела містять різні визначення суб'єктів, які провадять господарську діяльність з медичної практики, проте вони здебільшого подібні між собою. Так, О. В. Баєва запропонувала поняття «медичний суб'єкт», під яким вона розуміє виробника медичних послуг – зареєстрований і ліцензований в установленому порядку лікувально-профілактичний заклад будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, який надає медичні послуги [4, с. 156]. У цьому визначенні обсяг поняття «медичний суб'єкт» обмежено закладами охорони здоров'я, без зазначення можливості діяльності фізичних осіб – підприємців у цій сфері. Однак треба врахувати, що О. В. Баєва опублікувала визначення ще до внесення у законодавство України змін, які надали право провадити медичну практику фізичним особам – підприємцям.

На думку Л. І. Куш, суб'єктами, які провадять господарську діяльність у сфері охорони здоров'я, є господарські організації охорони здоров'я і громадяни – підприємці [5, с. 181].

А. В. Симонян [6, с. 24] до «суб'єктів медичної практики» відносить заклади охорони здоров'я будь-якої форми власності та організаційно-правової форми і фізичних осіб – підприємців, які провадять господарську діяльність з медичної практики, реалізують господарську компетенцію в цій сфері, мають необхідне майно і несуть самотійну відповідальність за своїми зобов'язаннями, крім випадків, передбачених законодавством. На нашу думку, найбільш повно суть поняття «суб'єкти господарювання, які провадять господарську діяльність з медичної практики» розкрито в дефініції А. В. Симонян.

Як свідчать наведені визначення, вітчизняний законодавець і більшість науковців поділяють суб'єкти господарювання, які провадять господарську діяльність з медичної практики, на заклади охорони здоров'я та фізичних осіб – підприємців. Однак зрівняння у правах закладів охорони здоров'я та фізичних осіб – підприємців на провадження такого роду господарської діяльності не означає зрівняння їх правового статусу. Це підтверджують і положення Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» та Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження

Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з медичної практики». Так, на відміну від закладів охорони здоров'я, медична практика фізичних осіб зводиться виключно до надання первинної, вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги, проведення медичної експертизи з тимчасової втрати працездатності громадян, провадження медичної та фармацевтичної діяльності.

Отже, між правовим статусом фізичних осіб – підприємців і статусом закладів охорони здоров'я існують відмінності. Така позиція законодавця зумовила ситуацію, коли фізичні особи – підприємці, дотримуючись усіх вимог, які висуваються до здобувача ліцензії на господарську діяльність з медичної практики, фактично не отримують повноважень на надання такого ж комплексу послуг у сфері медичної практики, як заклади охорони здоров'я.

Порядок набуття статусу суб'єкта господарювання, який провадить господарську діяльність з медичної практики у сфері охорони здоров'я, передбачає виконання загальних і спеціальних умов.

Загальні умови, тобто умови, дотримання яких є обов'язковим для усіх суб'єктів, що мають намір провадити господарську діяльність, визначені Господарським кодексом України, Цивільним кодексом України, Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» та іншими нормативно-правовими актами. Спеціальні умови, яким має відповідати суб'єкт господарювання, що провадить господарську діяльність з медичної практики у сфері охорони здоров'я, визначені Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» та Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з медичної практики» тощо.

Спеціальні умови висуваються як до вже створених і зареєстрованих юридичних осіб, так і до фізичних осіб – підприємців, які мають намір провадити господарську діяльність з медичної практики у сфері охорони здоров'я.

Чинним законодавством України передбачено низку видів господарської діяльності, яка підлягає ліцензуванню. Згідно з п. 6 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [7, с. 1], під «ліцензуванням» слід розуміти засіб державного регулювання провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, спрямований на забезпечення реалізації єдиної державної політики у сфері ліцензування, захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів.

Відповідно до п. 15 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [7, с. 7], одним з видів господарської діяльності, яка підлягає ліцензуванню, є медична практика. Згідно з ч. 1 ст. 9 цього Закону [7, с. 9], ліцензіат зобов'язаний виконувати вимоги ліцензійних умов відповідного виду господарської діяльності, а здобувач ліцензії для її одержання – відповідати ліцензійним умовам.

Своєю чергою, ч. 9 ст. 9 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» передбачає, що вимоги ліцензійних умов до суб'єкта господарювання мають бути обумовлені особливостями провадження виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню, та включають такі елементи: вичерпний перелік документів, що підтверджують відповідність суб'єкта господарювання вимогам ліцензійних умов; кадрові вимоги; організаційні вимоги; технологічні вимоги щодо наявності певної матеріально-технічної бази; спеціальні вимоги, передбачені законом, зокрема, певні законодавчі обмеження [9, с. 9].

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з медичної практики» як спеціальний підзаконний нормативно-правовий акт детально окреслює організаційні, кадрові і технологічні вимоги до матеріально-технічної бази, обов'язкові для виконання під час провадження господарської діяльності з медичної практики, а також визначає вичерпний перелік документів, що додаються до заяви про отримання ліцензії на провадження господарської діяльності з медичної практики. Чинність Ліцензійних умов поширюється на всіх юридичних осіб незалежно від їх організаційно-правової форми та фізичних осіб – підприємців, які провадять господарську діяльність з медичної практики.

Згідно з ч. 3 ст. 2 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності», суб'єкт господарювання може провадити види господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, після внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців і громадських формувань відомостей щодо рішення органу ліцензування про видачу йому ліцензії [7, с. 2].

Отже, щоб отримати ліцензію, суб'єкт господарювання повинен відповідати вимогам, викладеним у згаданих правових актах, і звернутись із відповідною заявою до МОЗ України. За умови відповідності усім законодавчим вимогам на підставі заяви ухвалюється рішення про видачу ліцензії та внесення відомостей до реєстру. З цього моменту здобувач ліцензії стає визнаним у державі ліцензіатом і може провадити господарську діяльність з медичної практики у сфері охорони здоров'я.

Згідно з інформацією, отриманою у відповідь на наш запит до МОЗ України, у базі даних Ліцензійного реєстру МОЗ України станом на 29.03.2018 р. в Україні чинні 11 894 ліцензії на провадження господарської діяльності з медичної практики, видані фізичним особам – підприємцям, і 8 341 – юридичним особам. При цьому лише 2016 р. було ухвалено рішення про видачу 1481 ліцензії на провадження господарської діяльності з медичної (858 – фізичним особам – підприємцям і 623 – юридичним особам), а 2017 р. – 1 896 (1099 – фізичним особам – підприємцям і 797 – юридичним особам). Отже, кількість ліцензіатів зростає, причому кількість ліцензіатів фізичних осіб – підприємців значно перевищує кількість ліцензіатів юридичних осіб.

Ліцензійні умови чітко окреслюють вимоги, які ставляться до ліцензіатів і здобувачів ліцензій. З одного боку, чинна система ліцензування, врегульована численними імперативними вимогами, які висуваються до суб'єктів господарської діяльності з медичної практики, забезпечує та гарантує захист прав споживачів як безпосередніх отримувачів відповідних послуг у сфері охорони здоров'я; з іншого, – зумовлює певного роду негативні явища [8, с. 3].

Зокрема, досить суперечливим є питання отримання ліцензії державним або комунальним закладом охорони здоров'я. Очевидно, що більшість таких закладів перебувають у незадовільному стані, що може не відповідати вимогам, які висуваються до здобувачів ліцензії. Як наслідок надання ліцензії таким закладам не лише не виконує своєї функції – захисту пацієнтів від некваліфікованих послуг, а й суперечить законодавству.

Водночас, як відзначає В. І. Клиничук, ненадання ліцензії таким закладам призведе до скорочення кількості комунальних і державних медичних закладів, що суперечить ст. 49 Конституції України [9, с. 49], згідно з якою чинна мережа державних і комунальних закладів охорони здоров'я не може бути скорочена. Крім того, якщо з метою дотримання конституційних вимог органи ліцензування таки нададуть дозвіл на провадження медичної практики відповідній державній чи комунальній установі, то матиме місце порушення прав приватних закладів охорони здоров'я, які не мають такої привілеї у формі «конституційного захисту».

Невідповідність державних і комунальних закладів охорони здоров'я чинним законодавчим вимогам щодо ліцензування діяльності в цій сфері є наслідком, серед іншого, використання застарілого обладнання та браку фінансування. Змінити ситуацію можна шляхом перетворення закладів охорони здоров'я з бюджетних установ на комунальні некомерційні підприємства. Детально це питання було досліджене Робочою групою з питань реформи фінансування сфери охорони здоров'я України, яка, провівши ґрунтовний нормативно-правовий аналіз чинного законодавства, 14 лютого 2018 р. схвалила Методичні рекомендації з питань перетворень закладів охорони здоров'я з бюджетних установ у комунальні некомерційні підприємства [10]. Відповідно до Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я України, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 1013, та Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення», одним з основних стратегічних завдань цієї реформи є перехід до оплати діяльності постачальників медичних послуг за конкретними результатами їх діяльності. Щоб вирішити це завдання, необхідно змінити характер відносин між постачальником медичних послуг та їх замовником – відповідним розпорядником бюджетних коштів.

Члени Робочої групи переконані, що на зміну командно-адміністративній моделі взаємовідносин між цими суб'єктами має прийти контрактна модель, у якій взаємовідносини регулюються договорами. Згідно з умовами

договору, розпорядник бюджетних коштів діятиме в інтересах пацієнтів як третя сторона-платник, а заклад охорони здоров'я або лікар фізична особа – підприємець, який одержав ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики, виступатимуть як постачальники послуг.

Уповільнюють реформування у сфері охорони здоров'я прогалини у законодавстві. Так, з ч. 2 ст. 16 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [2, с. 16] впливає, що порядок припинення закладів охорони здоров'я визначаються законом. Однак станом на сьогодні такого спеціального закону не прийнято.

На підставі аналізу чинного законодавства України доходимо висновку, що слід розрізняти припинення статусу суб'єкта господарської діяльності з медичної практики у сфері охорони здоров'я у зв'язку з припиненням юридичної особи і через припинення безпосередньо господарської діяльності у цій сфері. У ч. 1 ст. 104 Цивільного кодексу України [11, с. 104] зазначено, що юридична особа, яка провадить діяльність з медичної практики, припиняється у результаті реорганізації або ліквідації. У першому випадку має місце остаточне припинення будь-якої діяльності суб'єкта господарювання, а в другому – одна організаційно-правова форма припиняється і замінюється новою, тобто діяльність суб'єкта за суттю повністю не припиняється. Припинення суб'єкта господарювання може здійснюватися в добровільному і примусовому порядку відповідно до рішення власника або уповноважених ним осіб, засновників суб'єкта господарювання або їхніх правонаступників, а у випадках, передбачених законодавством, – за рішенням суду.

У Цивільному кодексі України виокремлено чотири форми реорганізації: злиття, приєднання, поділ і перетворення. Отже, порядок припинення юридичної особи та фізичної особи – підприємця, які провадять діяльність з медичної практики, фактично не відрізняється від припинення діяльності будь-яких інших суб'єктів господарювання та регулюється Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України та Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань». Водночас, враховуючи положення ст. 49 Конституції України, де визначено, що чинна мережа таких закладів не може бути скорочена, а також соціальну значущість таких суб'єктів господарювання, припинення їх діяльності повинно відбуватися зі збереженням можливості доступу громадян до медичної допомоги.

Окремим і доволі специфічним способом припинення господарської діяльності з медичної практики у сфері охорони здоров'я є припинення безпосередньо вказаної діяльності. Таке припинення також може відбуватись двома шляхами: добровільним і примусовим. Добровільне припинення діяльності зумовлене внутрішніми переконаннями самих суб'єктів господарювання і є наслідком їх відповідного рішення. Примусове припинення господарської діяльності з медичної практики у сфері охорони здоров'я може бути наслідком втрати права на провадження відповідного виду господарської діяльності, тобто анулювання ліцензії.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 16 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [7, с. 16], анулюванням ліцензії є позбавлення ліцензіата права на провадження виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню, шляхом ухвалення органом ліцензування рішення про анулювання його ліцензії.

Свою чергою, ч. 2 ст. 16 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [7, с. 16] передбачає вичерпний перелік підстав для ухвалення рішення про анулювання ліцензії. Не зупиняючись на конкретних підставах анулювання ліцензії, зазначимо, що таке рішення може бути оскаржене до Експертно-апеляційної ради з питань ліцензування, а також безпосередньо до суду.

Отже, чинне законодавство України передбачає припинення статусу суб'єкта господарської діяльності з медичної практики у сфері охорони здоров'я способом припинення юридичної особи, фізичної особи – підприємця як таких і припинення провадження діяльності цих суб'єктів господарювання у сфері охорони здоров'я. Перший спосіб відповідає загальному порядку припинення юридичних осіб і фізичних осіб – підприємців, хоч згадане конституційне положення забороняє скорочувати чинну мережу таких закладів. Другий спосіб має свої особливості, зумовлені специфікою сфери діяльності, і передбачає припинення у добровільному порядку такого виду господарської діяльності та у примусовому порядку, шляхом втрати права на провадження медичної практики у результаті анулювання ліцензії.

Важливою складовою правового статусу суб'єкта господарювання з медичної практики у сфері охорони здоров'я є його права та обов'язки. А. В. Симонян розмежовує організаційні, управлінські та майнові права та обов'язки [6, с. 96]. При цьому дослідниця зазначає, що організаційні права та обов'язки суб'єкта медичної практики представляють собою сукупність прав та обов'язків щодо організації надання медичної допомоги та здійснення іншого медичного обслуговування населення, забезпечення дотримання і виконання організаційних, кадрових і технологічних вимог Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з медичної практики, які набуваються і здійснюються фізичною особою – підприємцем та від імені закладу охорони здоров'я його органами управління і посадовими особами.

А. В. Симонян запропонувала також поділ організаційних прав та обов'язків суб'єкта медичної практики на загальні (притаманні всім суб'єктам господарювання) і спеціальні (притаманні тільки суб'єктам медичної практики), зумовлені необхідністю забезпечення виконання організаційних, кадрових і технологічних вимог Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з медичної практики (наприклад, організація виконання вимог щодо облаштування закладу охорони здоров'я, забезпечення комплектації штату медичних працівників особами, які відповідають єдиним кваліфікаційним вимогам, затвердженим МОЗ України, тощо).

Поняття управлінських прав і обов'язків суб'єкта медичної практики А. В. Симонян визначає як сукупність внутрішніх прав та обов'язків, які набуваються і реалізуються у процесі надання медичної допомоги та здійснення іншого медичного обслуговування населення та/або вчинення заходів, що сприяють здійсненню медичної практики і полягають у самостійній участі у відповідних правовідносинах через реалізацію управлінських повноважень фізичною особою – підприємцем та органами управління і посадовими особами закладу охорони здоров'я. Управлінські права та обов'язки, як і організаційні, зумовлені, серед іншого, необхідністю дотримання вимог Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з медичної практики, закріплені в нормативно-правових актах, у тому числі локальних актах суб'єктів господарювання.

Від імені закладу охорони здоров'я певних управлінських прав та обов'язків набувають і здійснюють головний лікар і його заступник (заступники). Так, головний лікар здійснює поточне управління фінансово-господарською діяльністю закладу охорони здоров'я, спрямоване на забезпечення якісного і своєчасного лікування пацієнтів, підвищення кваліфікації медичного персоналу, достатності технічного оснащення тощо, користуючись своїми правами видавати локальні акти, давати обов'язкові для виконання вказівки, призначати і звільняти заступників, розподіляти між ними обов'язки, у тому числі управлінські (наприклад, керівництво санітарно-епідемічними заходами).

Майнові права та обов'язки суб'єкта медичної практики А. В. Симонян визначає як сукупність прав та обов'язків щодо набуття, володіння, користування і розпорядження майновими медичними ресурсами з метою надання медичної допомоги і здійснення іншого медичного обслуговування населення відповідно до вимог чинного законодавства, які набуваються і здійснюються фізичною особою – підприємцем і від імені закладу охорони здоров'я його органами управління.

Відповідно до ч. 1 ст. 144 Господарського кодексу України [13, с. 144], майнові права та майнові обов'язки суб'єкта господарювання можуть виникати: з угод, передбачених законом, а також з угод, не передбачених законом, але таких, що йому не суперечать; з актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у випадках, передбачених законом; внаслідок створення та придбання майна з підстав, не заборонених законом; внаслідок заподіяння шкоди іншій особі, придбання або збереження майна за рахунок іншої особи без достатніх підстав; внаслідок порушення вимог закону при провадженні господарської діяльності; з інших обставин, з якими закон пов'язує виникнення майнових прав та обов'язків суб'єктів господарювання.

Отже, як свідчить аналіз, права та обов'язки суб'єкта господарської діяльності з медичної практики у сфері охорони здоров'я чітко не сформульовані в чинному законодавстві України, що гальмує розвиток суб'єктів господарювання у сфері охорони здоров'я. У Листі Департаменту консти-

туційного, адміністративного та соціального законодавства управління соціального, трудового та гуманітарного законодавства Міністерства юстиції України від 20 червня 2011 р. [14] зазначено, що переважна більшість медичних працівників і навіть керівників закладів охорони здоров'я мають поверхове уявлення про юридичну відповідальність, передбачену чинним законодавством за правопорушення у сфері охорони здоров'я. При цьому знання підстав, видів і наслідків юридичної відповідальності, з одного боку, дисциплінує медичних працівників, а з іншого, – зменшує ймовірність безпідставного їх притягнення до відповідальності. При цьому держава залишає за собою право примусово впливати на порушників законодавства в сфері охорони здоров'я. Відповідальність медичних працівників за дефекти при наданні медичних послуг настає в разі, якщо їхні дії чи бездіяльність потягли за собою негативні наслідки для здоров'я чи життя пацієнта. Стаття 80 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [2, с. 80] передбачає, що особи, винні у порушенні законодавства про охорону здоров'я, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законодавством. Водночас відповідальність настає не за самим фактом вчинення правопорушення, а в разі настання негативних наслідків для здоров'я чи життя пацієнта. У разі, якщо негативні наслідки не настали, відповідальність за дефект при наданні медичної допомоги залишається у площині етики та деонтології.

Юридична відповідальність у сфері охорони здоров'я – форма державного примусового впливу на осіб, які вчинили правопорушення, що має на меті застосування до них певних санкцій, передбачених чинним законодавством. У випадках, коли дії чи бездіяльність посадової особи в галузі медицини не спричинили порушення законодавства, прав пацієнта та не призвели до негативних наслідків для здоров'я чи життя, відповідальність не настає.

Одним з видів юридичної відповідальності є цивільно-правова відповідальність. Настає вона у випадку скоєння посадовою особою правопорушень щодо майнових і немайнових благ пацієнта, передусім щодо життя та здоров'я особи. Основні аспекти настання цивільно-правової відповідальності викладені в Цивільному кодексі України. Цей вид відповідальності поділяється на два підвиди: договірна відповідальність і позадоговірна (деліктна) відповідальність. Договірна настає у випадку порушення умов договору про надання медичних послуг. Законодавство вимагає у цьому випадку, за наявності вини виконавця, відшкодування збитків (моральних і матеріальних) у повному обсязі. Деліктна відповідальність настає у випадку неправомірного заподіяння шкоди під час виконання професійних обов'язків.

Для притягнення до відповідальності медичного працівника необхідні декілька умов: доведення факту протиправного характеру дій чи бездіяльності; наявність негативного впливу на здоров'я пацієнта; встановлення причинно-наслідкового зв'язку між цими фактами; дове-

дення факту вини медика. Отже, юридична відповідальність медичного працівника настає в разі доведення існування причинно-наслідкового зв'язку між вчиненим ним діянням і настанням негативних наслідків для здоров'я пацієнта. Юридична відповідальність медичних працівників за шкоду, яка була заподіяна пацієнту, покладається на суб'єктів цивільно-правової відповідальності. Ними стають юридичні особи – медичні заклади; фізичні особи – підприємці. При цьому ч. 1 ст. 1172 Цивільного кодексу України [11, с. 1172] передбачає, що юридичні чи фізичні особи відшкодовують пацієнтові шкоду, яку заподіяв його здоров'ю медичний працівник у ході виконання своїх професійних обов'язків. Сам лікар, вина якого встановлена, притягається до відповідальності. Надалі заклад охорони здоров'я чи фізична особа – підприємець може звертатись до винної особи з регресним позовом і вимагати від неї компенсувати повну суму заподіяної шкоди.

Як уже зазначалось, якщо юридична особа чи фізична особа – підприємець має намір провадити господарську діяльність з медичної практики у сфері охорони здоров'я, то їй обов'язково потрібно отримати ліцензію на провадження такого виду господарської діяльності У протилежному випадку посадова особа суб'єкта господарювання, що провадить таку діяльність без ліцензії чи з порушенням умов ліцензування, несе адміністративну відповідальність, передбачену ст. 164 Кодексу України про адміністративні правопорушення [15, с. 164]. Згідно з цією статтею, адміністративним правопорушенням вважається провадження господарської діяльності без державної реєстрації як суб'єкта господарювання або без одержання ліцензії на провадження певного виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню відповідно до закону, чи провадження таких видів господарської діяльності з порушенням умов ліцензування, а так само без одержання дозволу, іншого документа дозвільного характеру, якщо його одержання передбачене законом (крім випадків застосування принципу мовчазної згоди).

Що стосується кримінальної відповідальності, то Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» [16] 15 листопада 2011 р. декриміналізовано ст. 202 Кодексу України про адміністративні правопорушення, яка передбачала відповідальність за провадження господарської діяльності без ліцензії.

Натомість ст. 138 Кримінального кодексу України [17, с. 138] передбачено кримінальну відповідальність за провадження лікувальної діяльності без спеціального дозволу особою, яка не має належної медичної освіти, якщо це спричинило тяжкі наслідки для хворого. Крім того, ст. 134 Кримінального кодексу України [17, с. 134] передбачає відповідальність за незаконне проведення абортів особою, яка не має спеціальної медичної освіти. Однак до такої відповідальності не може бути притягнуто юридичну особу, тобто заклад охорони здоров'я, та фізичну особу – підприємця, якщо

тільки останній самостійно не вчиняв такі дії. У іншому випадку відповідальним буде особа, яка безпосередньо вчинила діяння, передбачене згаданими статтями.

Отже, чинне законодавство України передбачає, що особи, винні у порушенні законодавства про охорону здоров'я, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законодавством України. При цьому цивільну відповідальність нести будуть юридичні особи та фізичні особи – підприємці як роботодавці. Водночас до адміністративної та кримінальної відповідальності можуть притягатись особи, які безпосередньо порушили відповідні норми законодавства, а не заклади охорони здоров'я. Фізичні особи – підприємці нести будуть адміністративну та кримінальну відповідальність лише у випадку, якщо самі вони вчинили діяння, за які передбачена такого виду відповідальність.

На підставі викладеного доходимо висновку, що суб'єктами господарської діяльності з медичної практики у сфері охорони здоров'я є лише ті заклади охорони здоров'я та фізичні особи – підприємці, які отримали відповідну ліцензію та провадять діяльність з дотриманням усіх організаційних, кадрових, технічних вимог, процедури набуття такого правового статусу, чесно виконують свої обов'язки і несуть юридичну відповідальність за невиконання чи неналежне їх виконання. Дослідженням підтверджено збільшення кількості ліцензіатів з медичної практики в Україні. Крім того, кількість ліцензіатів фізичних осіб – підприємців значно перевищує кількість ліцензіатів юридичних осіб. Попри це частина державних і комунальних закладів охорони здоров'я не відповідають чинним законодавчим вимогам щодо ліцензування діяльності в цій сфері, що зумовлено, серед іншого, застарілістю обладнання та недостатнім фінансуванням. Одним зі способів успішного запровадження істотних змін у цій сфері є перетворення закладів охорони здоров'я з бюджетних установ на комунальні некомерційні підприємства.

1. Дослідження соціологічної групи «Рейтинг» оцінки медичної сфери в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/ocenka_medicinskoy_sfery_v_ukraine_dekabr_2017.html (*Doslidzhennya sociologichnoyi grupy «Rejtyng» ocinky medychnoyi sfery v Ukraini [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/ocenka_medicinskoy_sfery_v_ukraine_dekabr_2017.html*).

2. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII (зі змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1992. № 4. – Ст. 19 (*Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro ohoronu zdorovya : Zakon Ukrainy vid 19 lystopada 1992 r. № 2801-XII (zi zminamy i dopovnennnyamy) // Vidomosti Verhovnoyi Rady Ukrainy. – 1992. № 4. – St. 19*).

3. Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з медичної практики : постанова Кабінету Міністрів України від 2 березня 2016 р. № 285 // Офіційний вісник України. – 2016. – № 30. – Ст. 1184 (*Licenzijni umovy provadzhennya gospodarskoyi diyalnosti z medychnoyi praktyky : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 2 bereznya 2016 r. № 285 // Oficijnyj visnyk Ukrainy. – 2016. – № 30. – St. 1184*).

4. Баєва О. В. Основи менеджменту в охороні здоров'я / О. В. Баєва. – К.: МАУП, 2007. – 356 с. (*Bayeva O. V. Osnovy menedzhmentu v ohoroni zdorovya / O. V. Bayeva. – K.: MAUP, 2007. – 356 s.*)

5. Куц Л. І. До питання про поняття господарської діяльності в охороні здоров'я / Л. І. Куц // Медичне право України: проблеми становлення та розвитку: Матеріали 1-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції, 19–20 квітня 2007 р. – Львів: ЛОБФ «Медицина і право», 2007. – С. 179–184 (*Kushh L. I. Do pytannya pro ponyattya gospodarskoyi diyalnosti v ohoroni zdorovya / L. I. Kushh // Medychne pravo Ukrayiny: problemy stanovlennya ta rozvytku: Materialy 1-yi Vseukrayinskoyi naukovo-praktychnoyi konferenciyi, 19–20 kvitnya 2007 r. – L`viv: LOBF «Medycyna i pravo», 2007. – S. 179–184.*)

6. Симонян А. В. Господарсько-правовий статус суб'єкта медичної практики : дис. ... канд. юрид. наук / А. С. Симонян. – Вінниця, 2016. – 260 с. (*Symonyan A. V. Gospodarsko-pravovuy status subyektu medychnoyi praktyky: dys. ... kand. yuryd. nauk / A. V. Symonyan. – Vinnytsya, 2016. – 260 s.*)

7. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02 березня 2015 р. № 222-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 56. – 158 с. (*Pro licenzuvannya vydiv gospodarskoyi diyalnosti : Zakon Ukrayiny vid 02 bereznya 2015 r. № 222-VIII // Vidomosti Verhovnoyi Rady Ukrayiny. – 2015. – № 56. – 158 s.*)

8. Клиничук В. І. Ліцензування господарської діяльності у сфері охорони громадського здоров'я / В. І. Клиничук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aplaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/4-14-2015/item/515-litsenzuvannya-gospodarskoyi-diyalnosti-u-sferi-ohoroni-gromadskogo-zdorovya> (*Klynychuk V. I. Licenzuvannya gospodarskoyi diyalnosti u sferi ohorony gromadskogo zdorovya / V. I. Klynychuk [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://aplaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/4-14-2015/item/515-litsenzuvannya-gospodarskoyi-diyalnosti-u-sferi-ohoroni-gromadskogo-zdorov-ya.*)

9. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К.: Юрінком, 1996. – 80 с. (*Konstytuciya Ukrayiny: Pryjnyata na pyatij sesiyi Verhovnoyi Rady Ukrayiny 28 chervnya 1996 r. – K.: Yurinkom, 1996. – 80 s.*)

10. Методичні рекомендації з питань перетворень закладів охорони здоров'я з бюджетних установ у комунальні некомерційні підприємства [Електронний ресурс – Режим доступу: http://moz.gov.ua/uploads/0/3562moz_metod_recomendations_autonomization_2018_ua_final_web.pdf (*Methodychni rekomendaciyi z pytan peretvoren zakladiv ohorony zdorovya z byudzhetnyh ustanov u komunalni nekomercijni pidpryyemstva [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://moz.gov.ua/uploads/0/3562-moz_metod_recomendations_autonomization_2018_ua_final_web.pdf.*)

11. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435 зі змінами // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461 (*Cyvilnyj kodeks Ukrayiny : Zakon Ukrayiny vid 16 sichnya 2003 r. № 435 zi zminamy // Oficijnyj visnyk Ukrayiny – 2003. – № 11. – St. 461.*)

12. Новохацька М. Ю. Юридичні аспекти припинення суб'єктів господарювання / М. Ю. Новохацька // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. – 2016. – Вип. 37. – Т. 2. – С. 69–72 (*Novohacz`ka M. Yu. Yurydychni aspekty pryynennya subyektiv gospodaryuvannya / M. Yu. Novohaczka // Naukovyj visnyk Uzhgorodskogo nacionalnogo universytetu, Seriya Pravo. – 2016. – Vyp. 37. – T. 2. – S. 69–72.*)

13. Господарський кодекс України : Закон України від 02 травня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – 144 с. (*Gospodarskyj kodeks Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 02 travnya 2003 r. // Vidomosti Verhovnoyi Rady Ukrayiny. – 2003 – № 18. – 144 s.*)

14. Лист Департаменту конституційного, адміністративного та соціального законодавства управління соціального, трудового та гуманітарного законодавства Міністерства юстиції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0040323-11> (*Lyst Departamentu konstytucijnogo, administratyvnoho ta socialnogo zakonodavstva upravlinnya socialnogo, trudovogo ta humanitarnogo zakonodavstva Ministerstva yustyciyi Ukrayiny [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0040323-11*).

15. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон від 07 грудня 1984 р. № 8073-X // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 51, 1122 с. (*Kodeks Ukrayiny pro administratyvni pravoporushennya : Zakon vid 07 grudnya 1984 r. № 8073-X // Vidomosti Verhovnoyi Rady URSR. – 1984. – Dodatok do № 51, 1122 s.*).

16. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності : Закон України від 15 листопада 2011 р. № 4025-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 25 – 263 с. (*Pro vnesennya zmin do deyakyh zakonodavchyh aktiv Ukrayiny shhodo humanizaciyi vidpovidalnosti za pravoporushennya u sferi gospodarskoyi diyalnosti : Zakon Ukrayiny vid 15 lystopada 2011 r. № 4025-VI // Vidomosti Verhovnoyi Rady Ukrayiny. – 2011. – № 25 – 263 s.*).

17. Кримінальний кодекс України : Закон України від 01 вересня 2001 р. № 2341-14 // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131 (*Kryminalnyj kodeks Ukrayiny : Zakon Ukrayiny vid 01 veresnya 2001 r. № 2341-14 // Vidomosti Verhovnoyi Rady Ukrayiny. – 2001. – № 25–26. – St. 131*).

Гарасимчук Н. А.

Правовой статус субъектов хозяйствования, осуществляющих хозяйственную деятельность по медицинской практике в сфере охраны здоровья

Исследован правовой статус субъектов хозяйствования, осуществляющих хозяйственную деятельность по медицинской практике в сфере охраны здоровья. Подробно изложен порядок приобретения и прекращения статуса указанного субъекта хозяйствования. Проанализированы не только права и обязанности указанных субъектов, но и виды юридической ответственности, наступающей за неисполнение или ненадлежащее их исполнение.

Субъектами хозяйственной деятельности по медицинской практике в сфере охраны здоровья являются учреждения здравоохранения и физические лица – предприниматели, получившие соответствующую лицензию и осуществляющие деятельность в соответствии со всеми организационными, кадровыми, техническими требованиями. Правовой статус указанных субъектов хозяйствования подробно освещен в аспектах порядка приобретения такого статуса, его прекращения, прав и обязанностей и юридической ответственности за неисполнение или ненадлежащее их исполнение. Подтверждены положительная динамика роста количества лицензиатов по медицинской практике в 2017 г. по сравнению с 2016 г., превышение среди лицензиатов физических лиц – предпринимателей. Несоответствие государственных и коммунальных учреждений здравоохранения действующим законодательным требованиям по лицензированию деятельности

в этой сфере объясняется, среди прочего, использованием устаревшего оборудования и недостаточностью финансирования. Одним из путей улучшения ситуации является превращение учреждений здравоохранения из бюджетных учреждений в коммунальные некоммерческие предприятия.

Ключевые слова: правовой статус, медицинская практика, субъекты хозяйствования, лицензирование, учреждения здравоохранения, физические лица – предприниматели.

Harasymchuk N. A.

Legal Status of Business Entities Providing Economic Activities in Medical Practice in the Field of Healthcare

The article is devoted to the research of the legal status of business entities that carry out economic activities in medical practice in the field of healthcare. The procedure for acquiring and terminating the status of the named business entities has been disclosed in details. The types of legal liability, which occurs for non-fulfilment or improper performance of obligations by the named entities, have been analyzed along with the rights and obligations thereof.

The author comes to the following conclusions. The scope of entities, which perform economic activity in medical practice in the field of healthcare, consist of healthcare institutions and individual entrepreneurs, who have obtained the appropriate license and are carrying out activities in accordance with all organizational, personnel and technical requirements. The legal status of these entities has been detailed through the procedure for acquiring the thereof, its suppression, disclosure of the rights and obligations of these entities and legal liability for failure to perform or improper performance of the latter.

Key words: legal status, medical practice, business entities, licensing, health care institutions, individual entrepreneurs.

Стаття надійшла до редакції 19.04.2018

Прийнята до друку 24.05.2018